

A SZLOVENSZKÓI ÚJ MAGYAR REGÉNYIRODALOM

A SZLOVENSZKÓI MAGYARSÁG küzdelmes kisebbségi sorsáról a legújabb időkig alig volt összefoglaló képünk. A beszámolók és ismertetések csak részben jutottak el a közönség szélesebb rétegeihez. Annál feltűnőbb ez a jelenség, mert ugyanekkor az erdélyi magyarság élete eléggé ismert a csonka hazában, ami elsősorban az erdélyi íróknak köszönhető, mert ők ismertették meg itt műveikkel, főképpen újabb társadalmi regényeikkel népüket és annak minden életmegnyilatkozását. A szlovenszki magyarság története és mai állapota főleg azért maradt homályban, mert írói ezt a felvilágosító munkát eddig nem végezték el. A szlovenszki regényírás legújabb fejlődése éppen ezért nemcsak irodalmi, hanem nemzetpolitikai szempontból is figyelemreméltó. Megvan végre a remény arra, hogy a szlovenszki magyar sorsot a magyarországi közvélemény közvetlen forrásból ismerje meg. Mert bármilyen alapos, sokoldalú és szakszerű is egy tájegység társadalmának tudományos leírása, az élet közelségének azt a teljességét, melegségét sohasem tudja megéreztetni, amit a társadalmi regény könnyedén és természetesen áraszt ki magából. Ezért van nekünk oly meleg, színes és eleven köz tudatunk az erdélyi magyarságról, ellenben szürke, hiányos és elmosódó képünk a szlovenszkiiról.

A szlovenszki magyar irodalomnak ezt a hiányosságát nemcsak mi vesszük észre, hanem kezdik meglátni maguk a szlovenszki írók is. Többen is megállapították, hogy a szlovenszki regényírás még nem-igen hozott létre művészi értékű alkotásokat, de most már elérkezett az érettség olyan fokára, hogy maradandóbb műveket is várhatunk tőle.

Mi az oka, hogy a szlovenszki magyar irodalomnak ily hosszú és nehéz a vajúdása s a kisebbségi sorsregény oly sok vergődés után tud csak megszületni?

Az összeomlás után igen jelentős magyar tömegek hagyták el ezt az országrészt. Nagyobbára a középosztályhoz tartoztak s ezért távozásuk a kisebbségi kultúra szempontjából érzékeny veszteséget jelentett. Fokozta a nehézséget, hogy a mai Szlovenszkióban a háború előtt önálló irodalmi élet alig volt, az itteni kultúra a legszorosabb kapcsolatban állott a budapestivel s onnan kapott ihletet és irányítást. Mikor ez a szerves kapcsolat megszakadt, az addig önálló irodalmi élet csak nehezen tudott kibontakozni. Az idősebb helybeli írók az új

feladatok elvégzésére nem voltak elég erősek. A fejlődés menetét és főképp az egységes és nemzeti szellemű irodalmi áramlat kialakulását megzavarták a magyarországi kommunista uralom után idemenekült baloldali emigráns írók is. Ez a másodrendű budapesti írógárda rátelepszik a szlovenszkói szellemi életre s itt egy mind korszerűtlenebbé váló, baloldali irodalmi irányzatot akar gyökeretlenül meglepíteni.

Az emigráns irodalom a maga internacionális-marxista világnézetével és naturalista módszerével egyáltalán nem volt alkalmas arra, hogy a kisebbségi magyarság nemzeti öntudatát kifejezze és fejlessze s a kisebbségi helyzet súlyos problémáival foglalkozzék. Nem is tette, sőt az egész irodalmi érdeklődést elterelte ebből az irányból, annál könnyebben, mert a néhány nemzeti alapon álló idősebb író a maga szintén elavult irodalmi felfogásával a baloldali irodalom hatását nem tudta kellőképpen ellensúlyozni. Így a szlovenszkói irodalom nem tud az igazi nagy és korszerű problémákhoz felemelkedni, gyökeretelensége mindinkább nyilvánvaló lesz s rövid ideig tartó látszatvirágzás után gyorsan hanyatlásnak indul. Ezt a hanyatlást csak sietette, hogy a radikális irodalom szellemében, formájában és kifejező eszközeiben is egyre jobban elmarad a diadalmasan előtörő új európai szellemiség és irodalmi törekvések mögött. A harmincas évek elején a hanyatlás oly nagy mérvű, hogy már a szlovenszkói magyar irodalom teljes csődje fenyeget. Ezt mutatja a könyvtermelés fokozatos csökkenése is. Vajlok Sándor közlése szerint¹ Szlovenszkón 1929-ben összesen 153 magyar könyv, illetőleg önálló nyomtatvány jelent meg, 1930-ban 146, 1931-ben 123, 1932-ben — ez a mélypont — 113, de ebből mindössze 21 az eredeti munka, mégpedig 8 verskötet, 4 színdarab, szép-prózai és kisebb tanulmányokat tartalmazó kötet együtt 9. Egyetlen tudományos könyv sem! Nem csoda, hogy az egészen szélsőbaloldalivá lett sarlós-mozgalom irodalmi vezére már nyíltan hirdeti: „A jelenségek azt mutatják, hogy Szlovenszkón végleg lezárult a polgárság irodalmának az a kora, amikor az még produktív volt... A szlovenszkói magyar középosztály irodalmának a csődje teljes ... A szlovenszkói magyar irodalom annyira befejezett folyamat, hogy szinte történeti távlatból nézhetünk vissza rá“.² Ha ez a megállapítás túlságosan elfogult és sötét is, a helyzet valóban aggasztó és veszedelmes volt.

A szlovenszkói irodalomnak már ez az általános válsága is előidézte, hogy az igazi kisebbségi társadalmi regény csak oly sokára tud kifejlődni. E mellett az írókat a politikai akadályok az anyairodalommal való érintkezésben annyira korlátozzák, főleg az első esztendőben, hogy nem tudnak azzal lépést tartani s kénytelenek a maguk eszközei és lehetőségei szerint irányítani irodalmuk fejlődését.

Legkönnyebben alkalmazkodik az új helyzethez a líra s a legalkalmasabb is ennek a sok heves érzelmi megindulással járó átalakulásnak a kifejezésére. Az epikának hosszabb időre van szüksége, hogy kiérlelje az új viszonyoknak megfelelő kifejező formákat. A régebbi epikusok nem tudnak alkalmazkodni, az emigrációs írók érzéketlenek a

¹ A magyar könyv sorsa Csehszlovákiában. Új Élet. 1936. 8. sz.

² A sarló jegyében. 1932.

kisebbségi problémák iránt s így a kisebbségi sorsban felnövő ifjú írónemzedék sokáig sem megfelelő példát, sem irányítást nem kaphatott. Nem csoda tehát, hogy a türelmetlen közvéleménytől kierőszakolt első szlovenszkói regények oly egyenetlen értékűek s tele vannak a kezdetekkel járó hibákkal. Ez sok esetben magukat a fiatal írókat is megzavarta és elkedvetlenítette. A sikertelen kísérletek után nem is erőszakolták tovább a még korai regényírást, hanem rátértek a kezdő epikusoknak sokkal jobban megfelelő novellaírásra.

Akadályozta a társadalmi regény kifejlődését az is, hogy sokáig váratott magára a szlovenszkói magyarság gazdasági, szociális és művelődési viszonyainak tudományos feldolgozása és megismertetése. Márpedig e nélkül igazi társadalmi regényt írni nem lehet. Ebben látja Kovács Endre is a kisebbségi regény hosszas vajúdasának egyik legfőbb okát: „Teljesen meddő s a kérdés legmélyebb természetét hibásan felismerő magatartás eredménye írókat és műveket sürgetni addig, amíg a társadalmi struktúrának már-már szociologikus ízű és mikroszkopikus adatokkal gazdagított ismerete nincsen adva az író intelligenciájában ... Egyetlen egy író sem mondhat többet a korról és környezetről, mint amennyit tud róla.“¹

A kisebbségi sors nem statikus állapot, hanem dinamikus folyamat s különösen az az első tíz-tizenöt évben. Ebben a vajúdo korszakban a közösségi élmények és állapotok egyetlen igazi kifejezője a líra. A forrongó politikai és társadalmi állapotokat egyidejűleg kifejezni és művészi formában megrögzíteni az epikában igen ritkán sikerül. Hogy az ilyen forrásban lévő és formátlan nyersanyagot mennyire nem lehet a regény zárt és tárgyilagos formájába begyömöszölni, igen kirívóan mutatja két szlovenszkói író óriási méretű kísérletének teljes sikertelensége. (Gömöri—Jaczkó: ítéletidő. 3. köt. kb. 1200 lap.)

A kisebbségi regényírás ideje akkor érkezett el Szlovenszkón, mikor már kialakult egy fiatal írónemzedék, kifejlődött a kisebbségi öntudat, megtörtént a helyzet tudományos megismertetése s az epikai feldolgozáshoz szükséges időbeli távolság is beállott. A szlovenszkói magyar irodalomban az utóbbi években fellendült könyvtermelés, melynek nagyobb része regény, azt mutatja, hogy a kisebbségi regény végleges kialakulására most már komolyan lehet számítani.

Az IRODALMI ÉLET megélénkülésének az eredménye a könyvkiadás örvendetes fellendülése. Alig három év alatt három nagy szlovenszkói magyar könyvsorozat jelent meg, vagy van megjelenőben. Legelőször indult a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság sorozata. Ez a társaság Masaryk néhai elnök alapítványából jött létre s úgy szervezték meg, hogy a hatalom és az irányítás az emigráns és a szélsőbaloldali elemek kezébe került s ennek hatása meglátszik a könyvsorozat összeállításán is. A kiadó tizenegy művet hirdetett. Mi ezek közül hatot ismerünk s nem is tudunk róla, hogy a többi öt megjelent-e azóta.

A könyvsorozat megindulását nagyhangú híradás jelentette be. A megjelent művek azonban nem igazolták az öntelt bejelentést.

¹ Irodalmi realizmusunk feladatai. Nemzeti Kultúra. 1938. 57—58 63. 1.

A sorozat elsőnek megjelent műve Martin Kukucin szlovák írónak „A Pretur-ház“ c. kétkötetes regénye. Helyes törekvés kölcsönösen megismertetni az azonos területen élő népek irodalmi alkotásait. De egyáltalán nem volt szerencsés választás éppen ezzel a művel kezdeni a sorozatot. Kukucin e munkája ugyanis igen közepes értékű s egészen elavult modorú alkotás; még tárgyi jelentősége sincs, mert meséje jóval a világháború előtti időben s nem is Szlovénzskón, hanem Dalmáciában játszódik. Sokkal helyesebb lett volna valamelyik újabb szlovák író idevaló tárgyú regényét lefordítani.

A második könyv Szabó Béla „Ezra elindul“ c. zsidótárgyú regénye. Az a zsidóság, amelyet e regény bemutat, a magyarsággal és a magyar ügygel szemben egészen közömbös. Számára mindegy, hogy melyik fél győz a háborúban, s még a csehek bevonulását is minden felindulás nélkül veszi tudomásul. Csak a kiadótársaság irányzata tette lehetővé, hogy ez a regény magyar írók könyvsorozatában megjelenhetett.

A következő négy regény írói a sarlós mozgalomhoz tartoznak s annak irodalmi elveit követik. A teljesen marxistává lett sarlósok irodalmi programját Peéry Rezső így foglalta össze a sarlós kongresszuson: „dokumentáris irodalom, szocialista világszemléleti irodalom, harcos proletárirodalom, marxista irodalomkritika és szociológia.¹ A cél: az élet naturalista ábrázolása, a tények, a valóság bemutatása, de nem tárgyilagosan, hanem világnézeti — szocialista osztályharcos — szemszögből, beállítással és célzattal. A „magyar“ szó az egész programúiban nem fordul elő, a meghatározó jelző: szlovénzskói vagy szocialista. Nemzeti érzés, eszmevilág, történelmiség, kisebbségi sérelem egyáltalán nem kerülnek szóba. Az embert csak mint egy osztály tagját nézik és ítélik meg, hogy t. i. kapitalista vagy proletár-e? Az osztályon kívül egyéb meghatározó körülményekkel nem törődnek. Az eredmény az, hogy bár ezek az írók a Felvidéken talán legtisztább magyarságú társadalmi rétegből, a népből választják hőseiket s annak életét dolgozzák fel regényeikben, a magyarság kisebbségi helyzetéről úgyszólván semmit sem tudnak mondani.

A négy mű közül tárgyi szempontból is legérdekesebb Morvay Gyula „Emberek a majorban“ c. regénye. Hőse, Igor béres, a marxista eszmékkel eltelve jön haza orosz fogságból. Erős szociális öntudattal és bátor kiállással lassan megváltoztatja az urasági major elnyomott népének szellemét és helyzetét. Megszervezi bérestársait s ezzel a szervezett erővel szállnak szembe az önző és a munkásnép sorsa iránt érzéketlen intézővel, kiharcolják az emberibb élet feltételeit; a jobb bért, az iskolát, a járdát, s végül mint a boldogabb jövő jelképe felgyullad az apró béresházakban a villany ragyogó, fehér fénye. A regény teljesen a sarlós marxista irodalmi iskola modorában íratott. Az író mindent az osztály harc szempontja szerint néz és ábrázol.

Hasonló szellemben és módszerrel írta meg két kis regényét Sellyéi József is („Elfogyott a föld alóla“, „Pecsétes élet“).

Uku Pál „Lendület“ c. regénye diákregény. Az a kép, amelyet az iskola szelleméről s a tanárság egyeteméről rajzol, komor-

¹A sarló jegyében. 96—97. 1.

ságával, igazságtalan túlzásaival és torzításával messze felülmúlja a leghírhedtebb tanárellenes műveket. Sivár környezetrajza csak sejteti, hogy Szlovenszko az esemény színhelye.

Szucsich Máriát világnézeti és irodalmi elvei és módszerei: a lázadó, szociális szempontú társadalmi kritika, a nyers naturalizmus, a drasztikus leírás szintén a baloldali csoportba fűzik. „Egy lány felszabadul. . . c. regényének sem szellemében, sem tárgyában semmi kisebbségi jelleg nincs. A csitri lánynak a pubertásból kinövő forrongó állapotát nyersen, helyenként bántó kíméletlenséggel, úgynevezett írói bátorsággal rajzolja meg.

A Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság kiadásában megjelent regények azt mutatják, hogy az irodalmat egyoldalú marxista pártfelfogása a tiszta művészi síkból a pártpolitikai propagandacélok szolgálatába helyezte át. Ma már nemcsak vezető eszméi, hanem irodalmi módszerei is korszerűtlenek. E regények gyengéi tehát nemcsak az írók tehetségének, hanem helytelen irodalomszemléletüknek rovására is írandók.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság könyveivel majdnem egyidőben indul meg itthon a Franklin-Társulat kiadásában a Szlovenszko Magyar írók c. sorozat. Nem lehet azt állítani, hogy a Masaryk-akadémia sorozatával szemben a Frankliné „jobboldali“. Különbözik is ú. n. „jobboldali irodalomról“ Szlovenszkon nem igen lehet beszélni.

A sorozat első kötetében Szvatkó Pál ismerteti a szlovenszko magyar irodalom történetét s a sorozat íróit. Ez a bevezető nem valami szerencsés munka; a szóhoz juttatott írókat túlságosan felértékeli. Többek között azt mondja, hogy ezek az írók „olyan gárdát alkotnak, amely méltán sorakozik az erdélyi mellé“, ami bizony igen merész kijelentés és meglehetősen összehasonlítás, mert a felsorolt írók nagy része csak jószándékú műkedvelő s az erdélyiek színvonalát alig kettő-három éri el; Szenes Piroska nagyon is kétes értékű regényeiről pedig azt állapítja meg, hogy azok „az egyetemes magyar irodalom eszményeivé váltak“. Túlzott és alaptalan dicsérreteivel Szvatkó többet árt, mint használ. Inkább arra kellett volna előkészítenie az olvasót, hogy a sorozatban egy még forrásban lévő és remekművekkel nem rendelkező irodalmat fog megismerni s éppen azért több jóakarattal, mint kritikával fogadja és olvassa ezeket a műveket. Így az olvasó tisztában lett volna, mit várhat és mit nem: örült volna a sorozat néhány jó darabjának, elnézéssel lett volna a gyengék iránt s kiábrándító csalódás nem éri.

A sorozatban egy novellagyűjteményen („Szlovenszko magyar elbeszélők“) s egy útleírás-köteten kívül (Jankovics Marcell: „Hangok a távolból“) csupa regényt találunk. A regények színvonalbeli különbsége rendkívül nagy s a határvonal néhol ijesztően alacsony. Egy szlovenszko kritikus szerint: „a Franklin-Társulat sorozata a kisebbségi mártírium fogása alatt nagyjából szintén alatti munkát adott, még az itteni mértékhez képest is.“¹ Másik gyengéje a sorozatnak,

¹ Vajlok Sándor, Új Élet. 1936. 419. 1.

hogy a műveknek majdnem a fele sem szellemében, sem tartalmában nemcsak, hogy nem szlovenszkói, de magyarnak is alig mondható. Ilyen mindjárt Neubauer Pál: „Mi közöm hozzá?“ c. két-kötetes regénye. A mű szelleme, sőt még a stílusa is oly kevésbé magyaros, hogy az ember inkább fordításnak gondolja s az említett bíráló szerint valóban az is, mert Neubauer először németül írta meg regényét. A regénynek sem tárgya, sem hősei, sem színtere, sem problémái nem magyarok. A híres Moszkva— (akkor még radikális baloldali) Berlin—Róma háromszög között botladozó, talaját vesztett közép-európai lateinerosztály a tulajdonképpeni hős. A mű jószemű és széles látókörű, nagyvárosi újságíró „Zeitromanja“. De Neubauernek nincs elég művészi ereje, hogy ezt a nagy forrongást egységes egészzé fogja össze s az egymással szembenálló világnézeti problémákat elfogulatlanul és a cselekménybe beleépítve ábrázolja. Nem lehet azt kívánni, hogy szlovenszkói író csak hazai és jelenkori tárgyú regényt írjon s műve csupa felvidéki folklore, szociográfia s kisebbségi probléma legyen. De azt joggal elvárhatja a magyar olvasó, hogy egy reprezentatívnek hirdetett szlovenszkói magyar könyvsorozatban legalább az író szelleme, érzésvilága és nyelve legyen magyar s az a lélek, mely e világot átszűri és visszatükrözi, ne legyen szintelenül nemzetközi.

Éppen ennyire kevésbé szlovenszkói Sáfár Katalin „Marn történt semmi“ c. regénye, a sorozat leggyengébb darabja.

Szenes Piroskának két regénye is megjelent a sorozatban. Nem tudjuk miért, mert művészi értékük semmiképp sem indokolja ezt a többi írónál nagyobb mérvű szerepeltetést. Az egyik regény: „Egyszer élünk“, budapesti tárgyú, a másik: „Csillag a homlokán“, egy kis cselédeány történetét beszéli el. Az írónőt leginkább az erotikus problémák érdeklik, ezeket sokszor igen nyersen adja elő.

A sorozat következő három regénye nemcsak művészi szempontból értékesebb az előbbieknél, hanem kisebbségi jellegük is inkább kidomborodik. A legkevésbé igényes alkotás a három közül Szombathy Viktor: „Zöld hegyek balladája“ c. regénye. Nem igazi társadalmi regény, de legalább szlovenszkói környezetet rajzol s meg tudja éreztetni a kisebbségi sorsot. Szórakoztatásra készült, divatos, ú. n. karrier-regény. Hőse a háborúutáni forgatagban a szlovenszkói kisvárosból Amerikába sodródik s itt a magyar alispán fiából világhírű filmrendező lesz. A honvág egyszer hazahozza szülővároskájába. Megjelenése érthető vágyakat és reményeket ébreszt nemcsak a helybeli színtársulat csillagaiban, hanem még a „civil“ fiatalságban is: mindenki Hollywoodba akar jutni a neves filmember segítségével. Ő azonban kitér a kérések elől: csak egy lányt volna hajlandó magával vinni, de ez a világsiker-álmok helyett régi lovagját választja, a jól megrajzolt magyar újságírót. Bármennyire banális a mese s felszínes a társadalmi rajz, az előbbi sivár és nehézkes művek után valósággal üdítőleg hat ez a könyv. Előadása nem elég gondos és művészi, de sok helyen eleven s néha valóban kicsap belőle a zöld hegyek friss levegője. A kisebbségi sorsból is megvillantat egy-egy problémát: így az ifjúság nehéz helyzetét, világnézeti zavarait, a régi magyar urak talaj-

vesztett hányódását, a sorsközösség és az általános elszegényedés demokratizáló hatását.

A Szlovenszkói magyar irodalom egyik legfigyelemreméltóbb Ígérete Darkó István. A Franklin-sorozatban „Égő csipkebokor“ c. művével találkozunk. A regény hőse, Bódi Gyurka, jómódú, fiatal falusi gazda, egy divatos tátrai szanatóriumban megismeri és megszereti a kényelmes, úri életet. Egészségét visszanyerve, egy kis városba költözik, folytatni akarja egykori gimnáziumi tanulmányait, hogy azután belekerülhessen az úri társadalomba. Lassan egészen kivetkőzik régi mivoltából, s már paraszti ruháját is városival cseréli fel. Csakhamar kiábrándító szerelmi csalódások érik. Politikai próbálkozása is kudarcbba fullad, jelentős birtokát esztelen tékozlásával elpazarolja, húga is szerencsétlenül jár miatta. Bódi Gyurkában azonban ekkor felébred egészséges paraszti életösztone, s megalázva és kifosztva visszatér az ősi rőghöz, az elárult és elhagyott faluba, hogy újra kezdje elrontott életét.

A mese nem új lelemény, de új a környezet, amelyben Darkó a történetet lejátszatja. A szerkezet egyenetlen, sok a be nem épített epizód, a főhőst is elrajzolja az író, de talán csak azért, hogy a fordulatot annál meggyőzőbbé tegye. Am az epizódokban s a sikerültebben rajzolt mellékszereplőkben már a kisebbségi magyar életnek változatos képe bontakozik ki. Bemutatja Darkó az állástalan és a kényszernyugdíjazással tétlenségre szorított régi magyar értelmiség életét, céltalan álmódózását, meddő tervezetéseit. Velük szemben megjelenik a keserű és kilátástalan kisebbségi sorsban felnövő új nemzedék nyugtalanságával, az öregektől egészen elütő világnézettel és érzésvilággal. Ennek a nemzedék-ellentétnek ábrázolása Őszinte és reális. Ugyanilyen őszinteséggel mutat rá az író a kisebbségi sorsnak egy másik súlyos problémájára: az asszimilációra, illetőleg disszimilációra. Az asszimiláltak lényük legmélyén magyarok, de külsőleg óvatosan alkalmazkodnak: megalkusznak a kenyérért, az érvényesülésért, a családért. A regényben egy falusi jegyző sorsa példázza ennek a válságnak és meghasonlásnak oly gyakori tragédiáit. Ez az ember fia jövőjéért megtagadta magyar voltát, s amikor fia hirtelen meghal, kétségbeesve kiált föl rettenetes, fajtáját megtagadó áldozatának hiábavalósága miatt: „Mi vagyok én? Múltamban magyar voltam. A prevrátakor a fiam miatt szlovák lettem. Kizárólag csak érette, hogy kiművelhessem. De most... Mit gondoltok, mi vagyok én most, mert mi lehetek, tekintet nélkül hivatalra, ranglistára és erre az egész összedől ringyóvilágra?!... Magyar ember vagyok ...“

Itt már Darkó bátran és művészi biztonsággal nyúl a kisebbségi sorsproblémák közé, erőszakolt, patétikus számonkérés nélkül, a vérbeli író lényeglátó tárgyilagosságával. Regényének vannak belső, szervi hibái, de egyúttal olyan értékeket mutat fel, hogy Darkó Istvánt joggal sorozhatjuk mielőbb kisebbségi íróink legjobbjai közé.

A Franklin-Társulat sorozatának legutoljára hagyott kötete Tamás Mihály: „Két part közt fut a víz“ c. regénye. A szlovenszkói magyar regényírásnak nemcsak ebben a sorozatban, de fejlődése mai fokán általában legérettebb alkotása. A regény a kommuniz-

mus bukása utáni időben játszódik le részben Budapesten, részben egy ruténföldi magyar városkában. Az író az átalakulásnak és vajúdásnak ezt a tragikus korszakát kissé vázaltszerűen ábrázolja ugyan, de az átéltség nagy közvetlenségével és elevenességével. Feltárul ebben a kegyetlenül őszinte regényben a hosszú háborúban testileg és lelkileg kimerült emberiségnek kínos vergődése és erkölcsi meghasonlása, összeroppanása az újabb megpróbáltatások elviselhetetlen terhe alatt. Az emberiségnek ebben az általános válságában mint külön tragédia jelenik meg a magyarság összeomlása, szétdarabolása s a kisebbségi helyzet kialakulásával járó sok faji és egyéni veszteség és pusztulás. Tamás Mihály társadalmi kritikája bátor, elfogulatlan és nagyvonalú: bonckés alá veszi a magyarság különböző rétegeinek — arisztokráciának, középosztálynak, zsidóságnak — magatartását s vizsgálatának eredményét kímélet és szépítgetés nélkül, de művészi erővel vetíti vissza a regényben. Ebben a könyvében még érezhető némi felületesség a jellemzésben és a szerkesztésben. De művei a maguk összességében komoly és igazi írói tehetséget és rátermettséget árulnak el s éppen ezért bízunk Tamás Mihály további fejlődésében. Tehetsége teljesebb kibontakozásának még mindig útját állja naturalista módszere és igazán nagyszabású írói feladatokra alkalmatlan materialista világnézete. Meg kell szabadulnia ezektől az ósdi nyűgöktől, egy tisztultabb szellemiségbe kell fölemelkednie s megtalálnia az új szellem kifejező formáit.

HA MOST AZT KÉRDJÜK, mi a jelentősége ennek a két könyvsorozatnak a szlovenszkói magyar irodalom fejlődésében, el kell ismerünk, hogy — bár kevés igazán érett és értékes alkotás volt bennük — komoly haszon származott belőlük.

Bizonyára ösztönzőleg hat a szlovenszkói magyar írókra, ha látják, hogy műveik megfelelő kiadóra és olvasóra találnak. Ez a nagyobb nyilvánosság remélhetőleg nagyobb műgondra és lelkiismeretesebb munkára fogja nevelni őket s emelni fogja az egész irodalom színvonalát.

A szlovenszkói magyar könyvek kiadásának megeléknkülése máris érezteti jótékony hatását. A legújabban meginduló Tatra-könyvsorozat eddig megjelent kiadványai közt találunk két olyan művet, amelyek a fejlődés új állomásait jelentik. Az egyik Tamás Mihály „Sziklán cserje“ c. elbeszélés kötete. Vannak ebben a kötetben olyan elbeszélések, amelyek íróknak két irányú, igen érdekes haladásáról tanúskodnak. Az egyik világnézeti eltávolodása régebbi materialista és hedonista felfogásától egy magasabbrendű szellemiség felé. De fejlődött Tamás írásművészete is: tömörebb, gondosabb, zártabb a szerkezet, tiszta, következetes és határozott vonalú a jellemzés. Tamás Mihálytól joggal remélhetjük a szlovenszkói magyar regényírás igazán nagyszabású alkotásait.

A Tatra-sorozat másik figyelemreméltó kötete Darkó István „Deszkaváros“ c. regénye, amelynek főalakja az első igazi kisebbségi hős a szlovenszkói magyar irodalomban. Kisebbségi figurákkal találkozunk már több szlovenszkói magyar regényben, de valódi hőssel

még nem. Másik komoly értéke e műnek, hogy sikerült benne az írónak a mesét és a szociális környezetrajzot szervesen összeépítenie.

A történet a háború utolsó évében és az új államalakulás első korszakában zajlik le egy nemzetiségi határvárosban. Az író a háború utáni tragikus fordulatra fokozatosan készít elő. Már a háború végefelé érezhető a változás előszele. A magyarság nem veszi észre ezeket a titokzatos jeleket és amikor a sorsfordulat valóban bekövetkezik, valószínűleg megdermed a rázúduló tragikus események előtt, miközben a nemzetiségek megszervezve, kész tervek szerint kerítik hatalmukba a pozíciókat. Sokáig tart, míg a magyarság magához tér kábultságából, s félretelve, kismizmizve, hősi elszántsággal hozzáfog, hogy mentse, ami menthető s a romokból felépítse a kisebbségi sors szegényes, de mégis magyar szükségleteit. Az államfordulat után ugyanis a városka magyar lakosságának nagyrésze elveszti kényelmes polgári otthonát s a város határában épült háborús barakk-kórház faépületeiben húzódik meg. Ez a deszkaváros. Az egyik este egy állásvesztett tisztviselő kis tüzet rak lakása előtt, szalonját sütni. Odajön a másik, majd a harmadik barakklakó vagy tisztviselő, majd jönnek a többiek is: az altisztek, iparosok, munkanélküliek s mind hoz egy darab fát s beleveti a közös tűzbe, úgyhogy végül hatalmas máglya lobog a deszkaváros közepén. Itt, a közösen rakott máglya körül, születik meg a deszkaváros népének első szövetkezése és összefogása.

Az író a regény szimbolikus jeleneteit nem értelmezi, még a figyelmet sem hívja fel külön rájuk. Jelentőségük önmagukban van: az érti meg őket, aki az íróval lelki közösségben él.

Az államfordulat után az elszakított területen élő magyarság a kisebbségi sorsból kétféleképpen szabadulhatott: vagy kivonta magát belőle, vagy fajiságát megtagadva, alkalmazkodott az új viszonyokhoz. A Deszkaváros ifjú hőse egyik kiúthoz sem folyamodik. Úgy érzi, nincs joga kivonni magát azok alól a szenvedések alól, amelyeknek társai mind részesei lesznek; nem repatriál a szüleivel, így kerül a jómódban nevelkedett „úri fiú“ a barakkváros nincstelen magyarjai közé s velük együtt veszi föl a harcot a mindennapi kenyérért. A kisebbségi sorsközösséget vállaló kemény akaratát, mélyen átértett fajszeretét öntudatlanul is megérik a deszkaváros elesett magyarjai: felismerik benne vezetőjüket, célt és jövőt látnak maguk előtt s ez már a kisebbségi nép fennmaradásának biztos záloga.

Nehéz idők könyve ez. Még humora sem a lélek vidám, tiszta derűje, hanem torz és keserű: vér és könny pereg benne. Az író a változás mélységét és szélességét a sok szereplő alakjával és sorsával teszi érzékelhetővé. Ez a rengeteg figura és rengeteg sorstörődék kissé kaleidoszkópszerűvé teszi a regényt. De ezek a kis történetek már nem céltalan epizódok, ezek az alakok nem véletlenül be-bebotorkáló, fölösleges személyek; belőlük adódik össze a változás képe s egy közösség sorsának titokzatos eszmei és érzelmi kihangzása.

Darkó István „Deszkavárosa“ a szlovenszói magyar irodalom új fejlődésének legértékesebb eredménye.

SEMETKAY JÓZSEF